

Λεπτομέρεια από ρωμαϊκό «ὁδηγό».

Ταξιδεύοντας

Πλοία, όνοι και ήμίονοι ήταν τά μεταφορικά μέσα πού προσφέρονταν στους ταξιδιώτες μέχρις ότου πραγματοποιηθεί ή τεχνολογική επανάσταση ή όποία άνοιξε νέους όριζόντες στον τομέα των μεταφορών άτόμων και όμφορευμάτων. Όμως, ούτε ή Άρχαιότητα, ούτε ό Μεσαίωνας, ούτε ή Άναγέννηση γνώρισαν παρόμοια επίτευγματα: μέχρι τον 19ο αιώνα, ό ταξιδιώτης είχε να διαλέξει ανάμεσα στην άμαξα και τό ίστιοφόρο ή, άν ή διάδρομη ήταν σχετικά μικρή και έφ' όσον ή άντοχή του τό επέτρεπε, την πεζοπορία.

Άννα Λαμπράκη

Άρχαιολόγος

Τά θαλάσσια ταξίδια ήταν πιό ξεκούραστα για τους ταξιδιώτες, αλλά συνοδεύονταν από πολλούς κινδύνους, όπως ή κακοκαιρία — έξαιτίας της ή ναυσιπλοία σταματούσε τό χειμώνα —, ή πυκνή συννεφιά πού κάλυπτε τους άστερισμούς — καθοδηγητικά σημεία για τον καπετάνιο —, ή άκόμα ό πειρατές πού μύστιζαν τις θάλασσες. Ό ταξιδιώτης πού διάλεγε να ταξιδέψει με πλοίο έπρεπε να ξεκινήσει από την πόλη όπου κατοικούσε, να πάει στο λιμάνι, να έγκατασταθεί σ' ένα πανδοχείο, μαζί με τους υπηρέτες και τις άποσκευές του, και να περιμένει να φωνάξει ό κήρυκας πώς τό πλοίο αναχωρεί. Ό χρόνος αναχώρησης και ή πραγματοποίηση του ταξιδιού εξαρτώνταν από τους άνέμους — άν και είχαν βοηθητικά κομπιά, τά έμπορικά πλοία κινούνταν με ίστια —, καθώς και από τους οίλωνους ή, καμιά

φορά, άκόμα και τά όνειρα των επιβατών. Μόλις όριζόταν ή ώρα του άπόπλου, ό κυβερνήτης πρόσφερε θυσία στους θεούς. Πάνω στο πλοίο, ό επιβάτες περνούσαν τό χρόνο τους όπως μπορούσαν. Υπήρχαν όμως και όρισμένες απαγορεύσεις. Δέν έπιτρεπόταν ό χορός, ό έρωτας, ό θρησίες. Στους θυζαντινούς χρόνους, ό νόμος απαγόρευε στους επιβάτες να θηγανίζουν ψάρια πάνω στο πλοίο (ή άπαγόρευση αύτή — πηγάδι από προλήψεις σύμφωνη με τις όποιες τό ψάρι φέρνει γρουσουζιά — πρέπει να είναι πολύ άρχαιότερη). Άκόμα, κατά ή διάρκεια του ταξιδιού, ό επιβάτες δέν έπρεπε να κόψουν ούτε τά μαλλιά ούτε τά νύχια τους. Άν όμως βρισκόταν σε κίνδυνο πρόσφεραν την κόμη τους στη θάλασσα για να την έξευμενίσουν. Στη περίπτωση πού ένας επιβά-

της πέβαινε στο πλοίο, τό πτώμα του ριχνόταν στην θάλασσα.

Τό μεγάλο πρόβλημα των ταξιδιών από τη στεριά ήταν ό δρόμοι. Στους ρωμαϊκούς χρόνους κατασκευάστηκαν ό μεγάλες όδικές άρτηρίες πού ένωσαν τις διάφορες έπαρχίες της αυτοκρατορίας με την πρωτεύουσα, την Ρώμη («όλοι ό δρόμοι οδηγούν στην Ρώμη»). Την Έλλάδα διέσχισε ένα τμήμα της Έγνατίας όδου ή όποια συνέδεε την Ρώμη με τις Άνατολικές έπαρχίες. Όπου υπήρχαν δρόμοι άμαξίτου ήταν έγκαταστασμένοι, σε τακτικά διαστήματα, με πανδοχεία και καπηλιά. Όι Άρχαίοι συνέτασαν και οδηγούς διαδρομών (εικ. 1), «όδοπορικά» (τά ρωμαϊκά itineraia), στους όποιους σημειώνονταν τά πανδοχεία, ό μεταξύ τους άποστάσεις, ό τιμές τους, καθώς και τό τί προσέφερε τό καθένα. Σε πολλές πόλεις υπήρχε άπαγόρευση διέλευσης τροχοφόρων κατά ή διάρκεια της ήμέρας: έτσι ή ταξιδιωτική άμαξα παρέμενε στην πύλη. Σε όλα τά «τουριστικά κέντρα» της αρχαιότητας υπήρχαν άνθρωποι πρόθυμοι να ξεναγήσουν τον επισκέπτη για ένα μικρό χρηματικό ποσό. Η νυχτερινή περιπλάνηση ήταν δυνατή χάρη στους λύχνους των μαγαζιών πού φωτίζαν τους κεντρικούς δρόμους. Δέν έλειπαν όμως και ό κίνδυνοι. Ό πεζός έπρεπε να προσέχουν τά τροχοφόρα πού διέσχίζαν την πόλη και να φυλάγονται από τους «πειρασμούς της νύχτας».

Δέν είναι μόνο ό νεότερο χρόνο πού μάς προσφέρουν λεπτομερείς και γλαφυρές διηγήσεις περιηγητών. Άπό την αρχαιότητα, ό ταξιδιώτης κατέγραφε τις έντυπώσεις και τις περιπέτειές τους και έτσι έφτασαν ως έμάς έργα όπως ή «Έλλάδος περιήγησης» του Πλουταίου. Παράλληλα όμως διασώθηκαν, είτε μέσα σε ένα ευρύτερο συγγραφικό έργο είτε σε έπιστολές ή σημειώσεις, διηγήσεις αναφερόμενες σ' ένα συγκεκριμένο ταξίδι, στις συνθήκες του, στις ταλαιπωρίες πού ύπστη ό συγγραφέας, στα άξιοπεριέργα πού είδε στους ξένους τόπους.

Ένα θαλάσσιο ταξίδι

Διήγησε ταξιδιού από την Άλεξάνδρεια στην Κυρήνη με πλοίοριο πού άκολουθούσε παράκτια πορεία περιέχει μία έπιστολή του Συνέσιου προς τον άδελφό του (Έπιστ. 4. Ό Συνέσιος ό Κυρηναίος έζησε τον 4ο αιώνα και άφού άπάστηκε τον Χριστιανισμό έγινε έπίσκοπος Πτολεμαΐδας).

Μόλις, μετά από όλες τις διαδικασίες που αναφέραμε, ανέβηκε στο πλοίο, ο Συνέσιμος παρατήρησε πως από το πλήρωμα οι μισοί ήταν Ίουδαίοι — που γνώριζαν τη δουλειά τους — και οι υπόλοιποι άργότες από διάφορα μέρη, που δεν είχαν ιδέα από θάλασσα. Τό μόνο κοινό άναμεσα στα μέλη του πληρώματος ήταν πως όλοι τους είχαν και από μία αναπηρία και αποκαλούσαν ο ένας τον άλλο με παρατσούκλια όπως «στραβάτος», «σακάτης», «κουλόος», κ.ά., πράγμα που στην αρχή διασκεδάζε πολύ τους ταξιδιώτες, αργότερα όμως, όταν έπιασε φουρτούνα, τους τρώμαζε. Έπαινο στο πλοίο ταξίδευαν καμία πεντηνταρία επιβάτες, τó ένα τρίτο ήταν γυναίκες, οι περισσότερες νέες και όμορφες. Γιά να μην υπάριξε όμως παρεξήγηση, προσθέτει ο Συνέσιμος στο γράμμα του, ένα βαρύ πανί, τοίχους αληθινό, αδιαπεράστο και στο πιο όξινο βλέμμα, τις χώριζε από τους υπόλοιπους ταξιδιώτες. Κάποια στιγμή ο Συνέσιμος πρόσεξε πως τó πλοίο άλλαζε πορεία και γύριζε πίσω: αρχίσει να άνηγορη και να φωνάζει. Μάταια τó πλήρωμα τού εξηγούσε πως η πορεία του πλοίου που κινείται με πανιά εξαρτάται από τούς άνεμους. Τέλος, όταν άλλαξε ο άερας, ο Συνέσιμος ηύχουσε. «Ένα θράδυ όμως, ενώ όλα πήγαιναν κατ' ευχή, έπιασε τρικυμία. Όλοι φωνάζαν και προσεύχονταν στους θεούς, όλοι εκτός από τόν κυβερνήτη που παρέμεινε άταράχος. Κάποια στιγμή ένας ταξιδιώτης φώναζε όποιος είχε χρυσό ή ό, τι άλλο πολύτιμο να τó κρεμάσει γύρω από τó λαμόυ του. Οι γυναίκες έβλασαν τó κοσμημάτá τους και μοίρασαν κλωστής στους άλλους ταξιδιώτες, έτσι ώστε, άν θούλιαζε τó πλοίο και πνίγονταν οι επιβάτες, να βρεθεί επάνω τους ένας αντίκειμενο άερας για τά έξοδα της κηδείας. Σέ λίγο όμως η φουρτούνα κόπασε και τó ταξίδι συνεχίστηκε, με άλλα διασκεδαστικά επεισόδια, μέχρι τήν Κυρήνη.

Ταξίδια από τή στεριά

Ό ταξιδιώτης που έπαιρνε τó δρόμο της Ήρας είχε να άντιμετωπίσει ένα ταξίδι όχι μόνο κουραστικό και συχνά μακρόχρονο, αλλά και τήν άνάγκη μεταφοράς πολλών και ποικίλων άποσκευών: είδη διατροφής, σκευή μαγειρικής, διάφορων ειδών ένδυματα, χώρα τά έμπορεύματα και τά δώρα που ένδεχομύτως μετέφερε. Τυχαία βρέθηκε στήν Αίγυπτο τó ημερολόγιο ενός αξιωματικού τού ρωμαϊκού στρατού, τού Θεοφάνη, ο όποιος ταξίδεψε από τήν Άνω Αίγυ-

πτο στήν Άντιόχεια μεταξύ 317 και 323 μ.Χ. Ό Θεοφάνης μετέφερε μαζί του ένα μικρό νοικοκυριό: τριών ειδών χιτώνες, λεπτός και χοντρός κάλτσες, διαφόρων λογίων καπέλα, χοντρά παπούτσια, σανδάλια κ.ά. Εκτός από τά είδη ένδυμασίας, ή οίκοσκευή τού Θεοφάνη περιλάμβανε και μαγειρικά σκευή, λύχνους, πεταέτες, είδη λουτρού (λάδια και άλλα μυρωδικά), ένα στράμω ύπνου, σκεπάσματα και μαξιλάρια. Όπως κάθε ταξιδιώτης πού είχε να διασχίσει έρημους περιοχές, έτσι και ο Θεοφάνης για τήν διαδρομή στήν έρημο άνάμεσα στήν Αίγυπτο και τήν Παλαιστίνη μετέφερε τά άναγκαία τρόφιμα (αυγά, ψωμί, κ.) και ποτά (περίπου 150 λίτρα κρασί και νερό).

Άς δούμε πως ταξίδεψε, γύρω στά 165 μ.Χ., από τή Σμύρνη στό Άσκληπιείο τής Περγάμου, όπου πήγε για να θεραπευτεί από μία άρρωστεια που τόν χτύπησε, ο ρήτορας Άριστειδης. Τó πρωί τής μέρας πού θά ξεκινούσε φόρτωσε άποσκευές και ύπνρέτες σε άμαξες και τούς έστειλε μία τόν περιμένον στή Μύρινα. Ό ίδιος περίμενε τήν άπογευματινή δροσιά για να ξεκινήσει. Κατά τής 7 μ.μ. έφτασε σε ένα πανδοχείο που όμως, τού φάνηκε κακό και συνέχισε τó ταξίδι τού. Γύρω στά μεσάνυχτα έφτασε στήν Κύμη αλλά βρήκε τά πάντα κλειστά. Συνέχισε τó δρόμο του ώς τή Μύρινα όπου συνάντησε τούς ύπνρέτες του με τή άποσκευές. Όλοι είχαν φτάσει άργά και δεν ύπνρηξε μέρος για να κοιμηθούν. Μετά από είκοσι ώρες ταξίδι ή κούρασή τους ήταν μεγάλη, κανείς δεν τούς δεχόταν: τέλος πήγαν στό σπίτι ενός γνωστού τού Άριστειδη. Έκει όμως ο νυχτοφύλακας είχε άφήσει τή φωτιά να σβύσει και έκανε κρύο. Τήν άλλη μέρα τó πρωί ο Άριστειδής εξσηλώσε τούς κουρασμένους συνταξιδιώτες του και ξεκίνησαν. Τó θράδυ κοιμηθήκαν στήν Έλαιούνα, 12 μίλια από τή Μύρινα, άφου θυσίασαν σε ένα ιερό τού Άπόλλωνα. Τήν έπόμενη ημέρα έφτασαν στήν Πέργαμο, μετά από 16 μίλια ταξίδι.

Τί έβλεπαν οι άρχαιοι

Στό τέλος τού καλοκαιριού τού 167 π.Χ. ο Αίμιλιος Παύλος, αξιωματικός τού ρωμαϊκού στρατού βρισκόταν στή Β. Ελλάδα, μετά τή νίκη του εναντίον τών Μακεδόνων. Ό λίθιος διηγήσει πως ο Αίμιλιος Παύλος άποφάσισε να ταξιδέψει στήν Ελλάδα για να δει πράγματα πού ή φήμη τους ξεπερνούσε τά όρια τής πραγματικότητας. Διέσχισε τή Θεσσαλία, πήγε

στους Δελφούς, όπου προσέφερε θυσία τόν Άπόλλωνα, επισκέφτηκε και τó ναό τού Τροφονίου Δία με τó ναμτείο του και τήν ιερή σπηλιά. Στή συνέχεια πήγε στή Χαλκίδα να δει τόν πορθμό τού Ευρίπου και τήν Εύβοια, ένα τεράστιο νησί πού μία γέφυρα ένώνει με τή στεριά. Από τή Χαλκίδα ξεκίνησε για τήν Αιολίδα, γνωστό λιμάνι όπου είχαν δέσει τά πλοία τού Άγαμέμνονα. Από έκει επισκέφτηκε τόν Άρρωπό, στήν Άτική. Ό έπόμενος σταθμός ήταν ή Άθήνα, όνομαστή πόλη, όπου ύπνρησαν πολλά άξιοβέβητα: ή Άκρόπολη, ή πόλη γύρω από τó λιμάνι, τά μακρά τείχη που ένώνουν τó λιμάνι με τήν Άθήνα, ο ναύσταθμος, τά αγάλματα, τά εργαστήρια κλπ. Άφου προσέφερε θυσία στήν Άθήνα, προστάδιθα τής πόλης, ο Αίμιλιος Παύλος ξεκίνησε για τήν Κόρινθο όπου έφτασε τήν έπόμενη ημέρα. Η πόλη ήταν θαυμάσια. Η άκρόπολη και ο ισθμός ήταν άξιοπεριεργα μέρη. Κατόπιν πήγε στή Συκιάνα, τó Άργος, τήν Επίδαυρο, λιγότερο πλούσια αλλά όνομαστή για τó Άσκληπιείο της. Παρά τή φήμη τής, ή Σπάρτη δεν είχε τίποτα τó αξιόλογο να παρουσιάσει στόν έπισκεπτή. Τέλος, ο Αίμιλιος Παύλος έπηρεσε τó δρόμο για τήν Όλυμπια. Είδε πολλά ένδιαφέροντα πράγματα αλλά αυτό πού τόν συγκλόνησε ήταν ο ναός τού Δία, όπου έννοιωσε πως συνάντησε τόν ίδιο τó θεό.

Τρεις αιώνες μετά τó ταξίδι τού Αίμιλιου Παύλου, τó έργο του Πausανια έρχεται να προσφέρει μία ζωντανή και όλοκληρωμένη εικόνα τής Ελλάδας τού δευτέρου μεταχριστιανικού αιώνα. Όπως τονίζει ο Fraser, χωρίς τó έργο του Πausανια, οι αρχαιότητες τής Ελλάδας θά ήταν σήμερα ένας λαθούρινθος χωρίς έξοδο, ένα αίνιγμα χωρίς άπάντηση.

Travelling

A traveller, in antiquity, could travel either by sea or by land. Sea travelling was more comfortable but it involved quite many unpredictable risks, like storms and piracy. Travelling by land was more safe but at the same time more tiring and it often lasted longer. People used to carry along an entire household whenever moving from one place to another: clothings and blankets, food, water and wine, pots and pans, bath accessories and some time merchandise and gifts. Beside the "official descriptions" of trips that have survived until today, a lot of informations on travelling can be found in travellers' diaries and correspondence.